

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl/Year: 6, Sayı/Number: 22,

Mart/March 2020, s./p. 233-250

Geliş/Submitted: 29.01.2020

Kabul/Accepted : 17.03.2020

Yayın/Published: 25.03.2020

DOI Number:

[10.29228/kesit.41527](https://doi.org/10.29228/kesit.41527)

Araştırma Makalesi

Dr. Mehmet CİHANGİR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3894-191X>

Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

mehmet-cihangir@hotmail.com

THÉOPHİLE GAUTIER VE EDMONDO DE AMİCİS'İN ESERLERİNDE ORYANTALİST İMGELER

Öz

Barındırdığı tarihî, sosyal, kültürel, ekonomik ve daha pek çok özelliğiyle İstanbul dünyada önemli kentlerden biridir. Söz konusu değerler şehrin, dünya ülkelerinden çok sayıda seyyahı kendisine çekmesinde, farklı ırk ve kültürden millete ev sahipliği yapmasında önemli faktörlerdir. Bu durum çok eski zamanlardan beri güncelliğini korumaktadır. Özellikle modern dönemin sağladığı teknolojik olanakların da katkısıyla İstanbul çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamakta, pek çok gezginin seyahat güzergâhları arasında yer almaktadır. Bu makalede Fransız yazar Théophile Gautier (Doğ.1811 - Öl. 1872) tarafından kaleme alınan *İstanbul Dünyanın En Güzel Şehri* ve İtalyan düşünür Edmondo De Amicis (Doğ. 1846 - Öl. 1908) tarafından yazılan *İstanbul* adlı eserlerde yer alan oryantalist imgeler üzerinde durulacaktır. Adı geçen her iki yazarın İstanbul hakkındaki paylaşımlarında yorum ve söylem bakımından nasıl bir yaklaşım sergiledikleri, ayrıca her iki eserin birbirlerinden izler taşıyıp taşımadığı tespit edilecek, imge merkezli çözümleme yöntemi ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi verilerinden faydalanılarak tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Seyahatnameler, İstanbul, Théophile Gautier, Edmondo De Amicis.

ORIENTALIST IMAGES IN THE WORKS OF THÉOPHILE GAUTIER AND EDMONDO DE AMICIS

Abstract

Istanbul from more many aspects as historical, social, cultural, economic is one of the important cities in the world. These features being talked about are important factors which attracting many travelers from the world countries, hosting nation of different races and cultures. This situation is a subject that has existed since ancient times. Especially with the contribution of the technological opportunities which are provided by the modern period Istanbul welcomes many visitors and set among the travel routes of a lot of voyagers. In this article will focus on orientalist images in works named *Istanbul The Most Beautiful City of The World* that written by French author Théophile Gautier (Birth 1811 – death 1872) and *Istanbul* which written by Italian thinker Edmondo De Amicis (Birth 1846 – death 1908). It will be determined the interpretive and discursive approaches about Istanbul of both writers who is mentioned, besides, whether the two works bear traces from each other and it will be analyzed by benefiting the image-centered analysis method and comparative literature science datas.

Key Words: Istanbul, Travel Book, Orientalism, Théophile Gautier, Edmondo De Amicis.

GİRİŞ

İstanbul sosyal, kültürel, ekonomik ve daha birçok açıdan dünyada önemli şehirlerden biridir ve bu şehir, aynı zamanda birbirinden farklı birçok kültüre ev sahipliği yapmış ve yapmaya devam etmektedir. İstanbul'un söz konusu özellikleri dünya ülkelerinden çok sayıda seyyahı kendisine çekmesinde önemli faktörler olarak görülebilir. Bu durum çok eski zamandan beri güncelliğini korumaktadır. Özellikle modern dönemle birlikte pek çok Batılı seyyahın Doğulu kentlere yaptıkları yolculuklarda İstanbul'un önemli güzergâhlar arasında yer aldığı söylenebilir. Batılı insanları Doğu'ya gelmeye, Doğu ve Doğuluları tanımaya sevk eden saikler neler olabilir bağlamında Özlem Ezer'in şu tespiti dikkate değerdir; "Batı diyarlarından Osmanlı topraklarına gelen seyyahlar için buralar 'egzotik'tir, farklıdır ve gizem doludur" (Ezer, 2012: 42). Dolayısıyla Doğu kentlerinin hem mekânsal hem de toplumsal açıdan egzotik, farklı ve gizem dolu olması, Batılıların buralara seyahat etmelerine sebep önemli faktörler olarak açıklanabilir.

Söz konusu yolculuklarda edinilen izlenimlerin farklı çalışmalarla ortaya konulduğu bilinmektedir. Bunlar; bazı durumlarda resim ve karikatürlerle, kimi zaman ise anılar, seyahat hatıraları ve daha birçok eser üzerinden kayıt altına alındığı ve okurlara sunulduğu ifade edilebilir; "edebiyatta 'Doğu' modası ya da 'Doğu miti', öykü ve anı türünde bazı başyapıtların yanı sıra pek edebî sayılmayacak ürünlerde ortaya koydu" (Parla, 2012: 23). Böylelikle yapılan seyahatler, ortaya konulan çalışmalarla hem gelecek kuşaklara aktarılır hem de söz konusu yerlere ilgi duyan kimselerin meraklarının giderilmesine katkı sunulur.

Seyahatlerde yapılan gözlemler ve edinilen izlenimlerden ortaya çıkan çalışmaların subjektif yaklaşımlar içereceği söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, okurlarla paylaşılan seyahat notlarının doğrudan ya da dolaylı olarak yazarın kişisel değerlendirmelerini de barındıracağı muhakkaktır. Söz gelimi, Özlem Ezer, Halide Edib'in eserlerinde Batılı karakterleri sürekli olarak olumlu özellikleriyle yansıtmamasını, onun Amerikan Kız Koleji'nde aldığı eğitimle ilişkilendirir ve çalışmalarında ortaya koyduğu kurguları bu bağlamda tahlil eder (bkz. Ezer, 2012: 39).

Seyahatnamelerdeki öznel yaklaşımların birçok sebebi vardır. Bu çerçevede pek çok gerekçe öne sürülebilir. Söz gelişi, meraklı okurların beklentilerine cevap vermek böyle nedenlerden biridir. Volney, *seyyahların abartmaları* isimli eserinde, farklı ülkelere seyahat edenlerin -meraklı okurlarının beklentilerini göz önüne alarak- izlenimlerini paylaşırken abartılı ifadelerle başvurduklarını ve böylece anlatılan yerlerin "ucubeler diyarı"na dönüşmesine yol açtığını vurgular (Volney, 1822: 148-150; akt. Parla, 2012: 33). Dolayısıyla farklı farklı gerekçelerin seyahat hatıralarının biçim kazanmasında rollerinin olduğu söylenebilir. Söz konusu halet bu çalışmada ele alınacak eserler bağlamında da düşünülebilir.

Bu çerçevede Gautier ve Amicis'in de paylaşımlarında yetiştikleri kültürün ve hitap ettikleri toplumun etkisinde kalacakları muhakkaktır. Her ne kadar bazı aktarımlarında objektif yaklaşımlar sergilemek suretiyle durum tespitinde bulunabilecekleri var sayılsa da, onların izlenimlerine doğrudan ya da dolaylı subjektif yorumlar da ekleyecekleri göz ardı edilemez. Gerek anlatılarından gerekse gelmiş oldukları kültürel, sosyal çevreden hareketle her iki düşünürü oryantalist (şarkiyatçı) kapsamda ele almak gerekir:

"Şarkiyatçılık, en kolay kabul gören nitelemeye göre, akademik bir şeydir; bu etiket bir takım akademik kuruluşlarda hala kullanılıyor. İster özel ister genel özellikleriyle uğraşsın -antropolog, sosyolog, tarihçi ya da filolog olması fark etmez- Şark hakkında yazan, ders veren ya da Şark'ı araştıran kişi Şarkiyatçıdır, yaptığı iş de Şarkiyatçılıktır" (Said, 2013: 12).

Said, oryantalizmi -akademik özelliklerini göz ardı etmemekle birlikte- Doğu medeniyeti üzerine yapılan her türlü çalışmayı kapsayan bir alan olarak değerlendirmektedir. Bu açıklamada özellikle iki soru cevap beklemektedir. Bunlardan ilki Said'in "Doğu"dan kastı neresidir? Diğeri ise Doğu/Doğulu üzerine çalışmalar yapan her kişi oryantalist olarak ifade edilebilir mi? İlk soru "Said'in Şarkla kastı Ortadoğu bölgesidir, uzak doğu olarak kullandığımız Güney Asya ya da Hindistan değil" (Ezer, 2012: 11), ikinci soru ise "bu bilgi, Batı'nın merceğinden yansıyan 'Doğu' bilgisidir" (Arlı, 2009: 15-16) şeklinde yanıtlanabilir. Daha net bir şekilde oryantalizm, İslam coğrafyası üzerine Batılıların -özellikle Hristiyanların- yaptıkları bilimsel, düşünsel, sosyal, kültürel ve benzeri her türden çalışmayı kapsayan bir alan şeklinde ifade edilebilir.

Oryantalist çalışmaların birçok ortak özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Bunlardan biri ortaya konulan imgelerdeki paradoksal durumdur. Jale Parla konu hakkında şu tespitleri dile getirmektedir; "Doğu, her şeyden önce bir tezatlar ülkesidir. Orada en korkunç suçlarla en arı bir masumiyet, en affetmez tabularla en çıldırtıcı duyusallık ve yasak zevkler, efendilikle, kölelik, kişiliklerde yoğun çelişkiler (çiftkişilik) birlikte bulunur" (Parla, 2012: 25). Bahsi geçen

tespitin incelemesi yapılan eserlerde ne şekilde var olduğu üzerinde durulacaktır. Her iki eserde Doğu, gerek mekânsal gerekse toplumsal bağlamda ne tür ifadelerle okurlara sunulmuş olduğuna bakılacaktır.

Oryantalizmin diğer bir önemli özelliği ise birikime ve ortaklaşmaya dayanan bir kimliğe sahip olmasıdır. Söz konusu kimliğin meydana gelmesinde geleneksel bilimlerin (klasikler, Kutsal Kitap, filoloji), kamu kuruluşlarının (hükümetler, ticari şirketler, coğrafi dernekler, üniversiteler) ve yazım türlerinin (seyahat ve keşif kitapları, fanteziler, egzotik betimler) çok önemli oranda katkılarının olduğu söylenebilir. Sayılan unsurlar, çalışmalarını şekillendiren alan uzmanlarını belli sınırlar dahilinde hareket etmeye zorladığı bilinmektedir (bkz. Said, 2013: 214-215). Bu hâl, aynı zamanda, oryantalist çalışmaların güç kazanmasına da olanak sağlar. Nitekim ele alınan seyahatnamelerde de bahsi geçen durumun varlığı göze çarpmaktadır; Amicis (1874), Gautier (1856)'dan yaklaşık on sekiz yıl sonra İstanbul'a seyahat etmesine rağmen her iki yazarın paylaşımlarında pek çok konuda birbirleriyle benzer yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Bu vaziyet ise Amicis'in izlenimlerini kaleme alırken Gautier'den etkilendiğine bir işaret olarak düşünülebilir. Nitekim yazarın eserinde yer yer Gautier'e referanslar vermesi de, Gautier'in onun üzerinde etki meydana getirdiğine bir kanıt olarak sunulabilir (bkz. Amicis, 2013: 3-15).

Oryantalistleri Doğu/Doğulu üzerine çalışmalara sevk eden saiklere de dikkat çekmekte fayda vardır. Bir diğer ifadeyle Batı kökenli düşünürler, niçin ve hangi sebeplerle Doğu'yu araştırmak, gezmek, bilmek istemektedirler? Bu bağlamda çok fazla faktör sayılabilir. Abdullah Metin, söz konusu bağlamda dört faktöre dikkat çekmekte ve bunları "dinî, ilmi, iktisadî ve siyasî sebepler" şeklinde sıralamaktadır:

"Din üzerine yapılan oryantalist çalışmalar daha çok Kilise tarafından ve Hıristiyanlığın en büyük "rakibi" olarak görülen İslamiyet üzerinde yürütülmüştür. Siyasi sebepler doğrudan iktidarla bağlantılıdır. Bu ele geçirme, yine, emir-düzen ilişkisi içerisinde gerçekleşir. [...] Oryantalizmin en önemli sebeplerinden birisi de iktisadidir. Batı için Doğu zenginlik kaynağıdır; fakat bu, Doğulunun elinde zayı olan bir zenginliktir. [...] Bu sebeplerin dışında az sayıda da olsa gerçeği öğrenmek ve Doğu'nun medeniyetlerini, dinlerini, dillerini öğrenmek için araştırma ve tetkike yönelen oryantalistler olmuştur" (Metin, 2013: 52-53).

Abdullah Metin tarafından yukarıda sayılan nedenlerin çok uzun tarihsel bir arka plana sahip olduklarını da göz ardı etmemek gerekir. Dolayısıyla oryantalizm, farklı faktörlerin itmesi ve çekmesiyle meydana gelen, birikim ve ortaklaşmaya dayanan kurgusal bir alan şeklinde özetlenebilir.

Bu çalışmada "görevi, işlevi farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmek" (Aytaç, 2009: 7) olan karşılaştırmalı edebiyat bilimi verilerinden yararlanılacaktır. Emel Kefeli, karşılaştırmalı edebiyatın felsefeden psikolojiye, sosyolojiden sinemaya kadar birçok disiplinle ilişkili olduğunu ifade eder. O, bu disiplini "benzerlik, tesir ve yakınlık meselelerini inceleyen sistemli bir sanat dalı" (Kefeli, 2000: 9) şeklinde nitelendirir.

Şeyda Ülsever ise karşılaştırmalı edebiyatı “aynı dilde ya da farklı dillerde yazılan iki ya da daha fazla eseri “konu”, “düşünce” veya “biçim” açısından incelemek; ortak, benzer ya da farklı yanlarını saptamak ve nedenleri konusunda yorumlar yapmak” (Ülsever, 2005: 12) şeklinde tanımlamaktadır.

Bu makale aynı zamanda bir imgebilim çalışması olarak da adlandırılabilir. Bu yüzden söz konusu eserlerin incelenmesinde “herhangi bir imgenin oluşum ve gelişimine dayalı bir araştırma yöntemi” (Ulağlı, 2006: 64) olarak kabul edilen “imge merkezli çözümleme” yönteminden yararlanılacaktır. *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü*nde imge şu ifadelerle açıklanmaktadır.

1. Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya;
2. Genel görünüş, izlenim, imaj;
3. Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj;
4. Duyularla alınan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj (*Türkçe Sözlük*, 2011: 1182).

Bu kavramsal tanımdan hareketle imgenin zihinsel bir aktivite olduğu söylenebilir. Nitekim benzer bir imge açıklamasının Zeynep Sayın tarafından da yapıldığı görülmektedir; “görünenle nedensel bir ilişki içersinde olmayan, kendi nedenini ve bağıntısını gözle görünmez bir uzamdan alan gerçek ötesi bir betimleme dizgesinin sonucudur, imge, bir tür hayaldir ve hayali göstergeler düzenine aittir” (Sayın, 2009: 124). Verilen her iki izahtan, imgenin hayalî bir özelliğe sahip olduğu ve kişinin düş dünyasında biçim kazandığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden Sayın, çalışmasının farklı bir yerinde imgeyi “görünmeyeni görünür kılmaktadır” (Sayın, 2009: 24) biçiminde tarif eder.

Serhat Ulağlı ise imgeyi; “kalıp yargılarımızın, bilinçaltımızın, inançlarımızın, kültürel değerlerimizin, korku ve sevgilerimizin bizlere kazandırdığı ötekini algılama, tanımlama ve sunma şeklidir” (Ulağlı, 2006: 19) şeklinde ifade etmektedir. Bu açıklamadan hareketle kavramın önemli oranda ideolojilerle, mitlerle ve yan anlamlarla beslendiği düşünülebilir.

İmge sürekli olarak kendisini yenileyen bir kavram olarak da görülebilir. Bu ise terimin farklı kişi ve kültürlerde yeniden biçim kazanması/kazandığı anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle kurgusal olan imge farklı disiplinlerden, ideolojilerden, mitlerden, yan anlamlardan beslendiği kadar değişik kişilerden ve kültürel yapılardan da etkilenmekte, böylelikle sürekli zenginleşen ve anlam genişlemesi yaşayan bir kavram olmaktadır. Onur Bilge Kula'nın, imgenin oluşumu ve gelişimi üzerine yaptığı açıklama terimin bahsi geçen yönünü aydınlatması bakımından dikkate değer bir yaklaşım olabilir:

Uzun bir tarihsel süreç içerisinde herhangi bir kültürde bir başka kültür hakkında oluşan ve değişik yoğunluklarda süreklileşen her imge, öznel veya kümesel bir kurgudur. İmgelerin oluşturuları

kurgusal olduğu gibi, aktarımları da kurgusaldır. Bu nedenle imgenin oluştuğu ve aktarımı, zaman, ortam ve koşullara göre biçimlenir (Kula, 2011: 3).

Verilen teorik bilgilerden sonra çalışma kapsamında ele alınan seyahatnamelerdeki oryantalist imgelerin tespit ve tahliline geçilebilir.

Her iki Eserde Oryantalist İmgeler

İstanbul adını taşıyan her iki seyahatnamede anlatının ve yapılan paylaşımların birbirleriyle çok fazla benzerlikler taşıdığı tespit edilmiştir. Bu durum eserin ilk sayfalarından başlayarak kendisini ortaya koymaktadır. Gautier, Marsilya'dan on bir günlük vapur seyahatiyle Asya kıtasına İzmir'den ayak basmış, Anadolu hakkındaki seyahat notlarını buradan başlatmış ve kısa bir süre İzmir'de kaldıktan sonra İstanbul'a geçmiştir. Amicis ise Messina'dan başlayan ve on gün süren bir deniz yolculuğunun ardından doğrudan İstanbul'a inmiş ve izlenimlerini İstanbul'dan başlayarak kaleme almıştır.

İlk İzlenimler

Her iki yazarın İstanbul hakkındaki ilk gözlemlerini, vapur henüz İstanbul kıyılarına yaklaşırken tutmaya ve okurlarına sunmaya başladıkları görülmektedir. Gautier, ilk paylaşımlarında cami minarelerine, kulelere, denize, evlere dikkati çekmekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Suyla gökyüzü arasında hiç bu kadar muhteşem dalgalanma görülmemiştir. Toprak denizden yükseliyor, binalar basamak basamak açılıyor, renk renk evler ve bu yeşil okyanusa tepeden bakan, mavimsi kubbelerini yuvarlaklaştırıp şerefeleriyle, sabahın berrak göğünde sivri bir uçla tamamlanan beyaz minarelerini mızrak gibi dikmiş camiler, şehre Doğuya özgü masalsi bir görüntü kazandırıyor” (Gautier, 2007: 75).

Yazarın şehre girerken, romantik bir yaklaşım sergilediği ve gözlemlerini duygularıyla harmanlayarak okurlarına sunduğu, kısaca İstanbul hakkındaki ilk paylaşımlarının olumlu bir içerik taşıdığı söylenebilir.

Benzer yaklaşımlar içeren paylaşımların Amicis tarafından da dile getirildiği söylenebilir. Yazar, İstanbul'a olan hayranlığının çok eskilere dayandığının, bu kent üzerine yüzlerce cilt kitap okuduğunun, bu yüzden İstanbul'a girerken çok heyecanlandığının altını çizer. Ayrıca, bu şehrin kendisini ziyaret eden herkese güven verdiğini, hiç kimsenin kente girdikten sonra hayal kırıklığı yaşamadığını belirtir. İstanbul'un dünya şehirleri arasında çok önemli bir yere sahip olduğunu, güzellik konusunda dünyada birinci geldiğini ve şairden arkeologa, büyükelçiden tüccara, prenesten gemiciye, kuzeyliden güneyliye hemen herkesin bu konuda benzer görüşlere sahip olduklarını ifade eder (bkz. Amicis, 2013: 2-3). Yazardan paylaşılan ifadelerden hareketle, kendisinde var olan ya da ortaya çıkan İstanbul hayranlığını farklı meslek sahiplerinin fikirleriyle de desteklediği ve okurlarını bu kentin güzelliklerine karşı ikna etmeye çalıştığı düşünülebilir. Nitekim Amicis, vapurun İstanbul'a girdiği esnadaki paylaşımlarında hayranlığını şu satırlarla dile getirir:

“Krallar, prensler, Krezüs, dünyanın kudretli ve zengin insanları, o anda hepimize acıdım; gemide bulunduğum yer bütün hazinelerinize bedeldi ve İstanbul'a bir bakışımı bile bir imparatorluğa değişmezdim. [...] İşte İstanbul! Muhteşem, muazzam, ulu İstanbul! Yaradana hamd olsun, yaratılmışa şan! Böyle bir güzelliği rüyamda bile görmemiştim” (Amicis, 2013: 15)!

Gerek Gautier ve gerekse Amicis'in edindikleri ilk intibaların heyecan ve mutluluk barındırdığı ve bu durumun onların üsluplarına da yansıdığı görülmektedir. Ancak vapurun kıyıya yanaşması ve seyyahların İstanbul sokaklarını gezmeye başlamalarıyla birlikte söz konusu heyecan ve mutluluk dolu üslubun tersine dönüşerek olumsuz bir biçim aldığı tespit edilmiştir. Gautier, vapurdan inip ikamet edeceği yere giderken edindiği izlenimleri şu şekilde aktarır:

“Benim için tutulan eve doğru yürüyen hamalın peşinden giderken dolambaçlı, iğrenç, korkunç bir şekilde döşenmiş, çukurlar ve su birikintileriyle dolu, vebalı köpeklerin, kalas ve moloz yüklü eşeklerin yolu kapadıkları, labirenti andıran daracık sokaklardan ilerlerken, İstanbul'un uzaktan sunduğu göz alıcı serabı hızla kayboluyordu. Cennet çirkef kuyusuna, şiir düz yazıya dönüşüyor” (Gautier, 2007: 77).

Yazarın İstanbul'a girerken sarf ettiği sözlerin şehre girdikten sonra değişmeye başladığı, bir diğer ifadeyle olumlu üslubun olumsuzla dönüştüğü anlaşılmaktadır. Benzer bir durumun Amicis'te de meydana geldiği görülmektedir; “bu sabah kurduğum hayal uçup gitti. Baştanbaşa ışık ve güzellik olan İstanbul artık tepelere ve vadilere dağılmış korkunç bir şehirden başka bir şey değil; bir karınca yuvası gibi kaynaşan yerler, bir mezarlık, bir harabe, bir inziva çıkmazı [...]” (Amicis, 2013: 17).

Verilen alıntılardan da anlaşılacağı üzere, her iki düşünürün, şehre girerken ve girdikten sonra benzer yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Seyyahların İstanbul'a girerken olumlu, heyecan ve mutluluk dolu; girmeye birlikte olumsuz, karamsar, tiksindirici bir üslup ortaya koydukları tespit edilmiştir.

Her iki yazarın ilk izlenimleri arasında şehrin kozmopolit özellikleri dikkatlerini çekmektedir. Gautier, İstanbul'un gerçek bir “Babil” olduğunun ve burada kişinin toplumsal yaşama katılmak için en az dört dil bilmesi gerektiğinin altını çizer ve İstanbul'un bahsi geçen durumunun kendisine tuhaf ve hayret verici geldiğini itiraf eder. Özellikle bazı yerlerde çocukların dört dile sahip olduklarını görünce şaşırıldığını belirtir (bkz. Gautier, 2007: 79). Gezinti yaptığı Pera sokaklarında karşılaştığı birden fazla dil bilen çocukların yazarın üzerinde önemli bir etki meydana getirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Amicis de İstanbul'un çok yönlülüğüne şu satırlarla vurgu yapmaktadır:

“Her yüz adımda bir, her şey değişiyor. Burada, Marsilya mahallesinin sokağında; dönün, işte bir Asya köyü; tekrar dönün, bir Rum mahallesi, bir daha dönün, bir Trabzon mahallesi. Konuşulan dilden, görünen yüzlerden, evlerin manzarasından, memleket değiştirdiğinizi kabul edersiniz. Fransa'dan, İtalya, İngiltere ve Rusya'dan yama parçaları” (Amicis, 2013: 18-20).

Amicis'in, İstanbul'un çok yönlü özelliğine farklı milletlerden, mimarî yapılardan ve daha birçok özelliğten örneklerle göndermede bulunduğu anlaşılmaktadır. Her iki yazarın İstanbul seyahatleri boyunca kentin mekânsal ve toplumsal birçok unsuru hakkında çok detaylı paylaşımlarda buldukları tespit edilmiştir. Söz konusu aktarımların doğrudan ve dolaylı oryantalist izler taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda ilk olarak kentsel özellikler üzerinden ortaya konulan oryantalist yaklaşımlar ele alınabilir. Adı geçen eserlerde yapılan paylaşımların hepsini burada detaylı olarak ele almak çalışmanın sınırlarını aşacağı nedeniyle belli başlıklarla konu sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

Kentsel Özellikler

Kentler, yüzyıllardır insanların bir arada yaşamalarını sağlayan, sosyal, kültürel birçok özelliğin şekillenmesine fırsat veren; uygarlığın önemli unsurları olan edebiyatın, sanatın, dil ve kimlik bilincinin yerleşmesine katkı sağlayan sosyo-kültürel mekânlar olarak açıklanabilir (bkz. Günay, 2009: 509). Bu yüzden toplumun sosyal, kültürel hemen her konuda gelişiminde, ilerleme kaydetmesinde kentlerin önemli bir fonksiyon icra ettikleri söylenebilir. İncelenen eserlerde İstanbul'un kentsel özelliklerinin yazarlar tarafından ele alındığı ve bu konuda detaylı paylaşımlar yapıldığı, ancak adı geçen izlenimlerin ağırlıklı olarak oryantalist izler taşıdığı görülmektedir. Gautier, İstanbul gezisine Pera'da devam ederken cadde kenarlarına dizili sıralı evleri şu satırlarla okurlarına sunar:

“beş-altı ya da yedi katlı çirkin evler yolun bir tarafında dizilmiş, ama ne yazık ki hiç de hak etmedikleri muhteşem bir manzaraları var. Bu evler İstanbul'un en güzel evleri olarak biliniyor ve Pera'da, dürüstçe bunların Marsilya'da, Barcelona'da ve hatta Paris'te bulunmaya layık olduklarını haklı olarak düşünerek bu evlerle gururlanıyor” (Gautier, 2007: 88).

Yazar, Pera'daki evleri hem çirkin yapılar olarak resmetmekte hem de bunların İstanbul'a layık olmadıklarını, Marsilya, Barcelona, Paris gibi Avrupa kentlerinde bulunmayı hak ettiklerini ifade etmektedir. Gautier'in bu yaklaşımıyla paradoks bir durum ortaya koyduğu düşünülebilir. Gautier, İstanbul evleri hakkındaki paylaşımlarına eserin pek çok yerinde devam eder. Bunlardan birinde bahsi geçen evlerin boyalarının dökülmüş ve kat sayısı bakımından dengesiz olduklarını belirtir ve bu yapıları yıkık tavuk kümeslerine benzetir. Ayrıca sokaklarda bulunan çeşmelerin bakımsızlığına, mezarların örümcek ağlarıyla, ot ve dikenlerle kaplı olduklarına dikkati çeker ve bu özelliklerle Doğu toplumu arasında ilişki kurarak sözlerini şöyle sürdürür; “kim bilir, belki de, bu eğri büğrü damlar altında, terk edilmiş gibi duran barakalar içinde müminler, yırtık pırtık, zavallı seccadelerini yere yayarak, Mekke'ye doğru dönmüş ve derin bir inançla: 'Lailahe İllallah, Muhammed Resul Allah' diye namaza durmuşlardı” (Gautier, 2007: 2001-2002).

Yazar, olumsuz içeriklerle detaylandığı hatıralarını ilk önce Doğu toplumunun yapısına has bir özellik şeklinde ortaya koyarken, paylaşımın ilerleyen satırlarında konuyu doğrudan İslam ve Müslüman'la ilişkilendirdiği ve okurunda Doğulu topluma/Müslümanlara karşı olumsuz bir izlenim meydana getirmeye çalıştığı söylenebilir. Dolayısıyla Gautier'in verilen paylaşımlarında çelişkili ve daha çok olumsuz algı oluşturma amaçlı imgeler ortaya koyduğu düşünülebilir.

Amicis'in de benzer konuda çelişkili tutumlar takındığı görülmüştür. Yazarın İstanbul'un kentsel özellikleri hakkında bazen olumlu, kimi zaman ise olumsuz algı amacı güden paylaşımlarda bulunduğu tespit edilmiştir. Yazar, "şehri bu kadar sakin, nebat ve renk içinde bu kadar güler yüzlü görünce şaşırırsınız" (Amicis, 2013: 111) sözleriyle hayranlığını ve beğenisini ortaya koyarken, hatıralarının ilerleyen satırlarında "bu sabah kurduğum hayal uçup gitti. Baştanbaşa ışık ve güzellik olan İstanbul artık tepelere ve vadilere dağılmış korkunç bir şehirden başka bir şey değil; bir karınca yuvası gibi kaynaşan yerler, bir mezarlık, bir harabe, bir inziva çıkmazı" (Amicis, 2013: 17) şeklinde ifadelerle beğenisinin ve hayranlığının birden tersini belirtmekte, olumsuz bir şehir imgesi ortaya koymaya başlamaktadır. Nitekim diğer bir paylaşımında yazar, İstanbul'un sefalet, pislik ve yoksulluk içerisinde yuvarlandığını, evlerdeki boyaların renklerinin solmuş olduğunu, çardakların çöktüğünü, çeşmelerin yosunlarla örtünmüş olduklarını, camilerin, türbelerin harap ve yıkık vaziyette bulduklarını ifade eder (bkz. Amicis, 2013: 40).

Yazar İstanbul'dan ayrılırken vapurda da paylaşımlarına devam eder. Bunlar arasında kentteki tepelerin yeşilliklerle kaplı olduğunu, ayrıca tepelerde bulanık evlerin sevimli bir manzara oluşturduğunu ifade eder ve "elveda İstanbul! Aziz ve büyük şehir, çocukluğumun rüyası, gençliğimin emeli, hayatımın unutulmaz hatırası! Elvada Şark'ın güzel ve ölümsüz kraliçesi" (Amicis, 2013: 385) sözlerini sarf eder. Eserde olumsuz imgelerin, olumlulara göre çok çok fazla olduğu görülmektedir. Yıkımın, sefaletin, pislik ve düzensizliğin şehrin her tarafını kuşattığı şeklinde ifadeler bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu durumu, olumlu paylaşımlarla okurun güvenini kazanmaya, objektif yaklaşım sergileniyormuş algısı oluşturup daha sonra yapılacak yoğun olumsuz algıya zemin hazırlamaya yönelik bilinçli bir yöntem olarak da düşünmek mümkündür. Her iki yazarın İstanbul'daki kentsel yapılar hakkında detaylı paylaşımlarda buldukları ve paylaşımlardan çoğunun olumsuz imgeler barındırdığı tespit edilmiştir.

Harem

Batı kökenli düşünürlerin anlatılarında Osmanlı toplumunda yer alan bir mekân olarak harem konusunun çok fazla işlendiği ve muhataplara sunulduğu bilinmektedir. Harem; selamlık gibi bir evin iç mekânıdır. Evin selamlık bölümü erkeklerin kullanımı için ayrılan bir iç mekânken, Arapça'da "korunan, mukaddes ve muhterem olan şey veya yer" (Özaydın, Bozkurt, 1997: 132) anlamına gelen harem ise kadınlara ait bir bölümdür; "harem, Osmanlı İmparatorluğu'nda konutta kadın için ayrılan bölümdür. Erkekler için ayrılan bölüm ise selamlık olarak isimlendirilmiştir. Büyük konak ile saraylarda kadın ve erkeğin birbirinden ayrı olarak yaşaması için planlanan bu iki mekân mabeyin adı verilen bir ortak kullanım alanı ile ilişkilendirilmiştir" (Demirarslan, t.y: 221).

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere, haremlik ve selamlık bir yapının iki farklı mekânıdır ve biri kadınlar, diğeri ise erkekler tarafından kullanılan bölümlerdir. Ancak bu iç mekânların oryantalistler tarafından okur zihninde farklı imgeler oluşturmak amacıyla bilinçli olarak farklı biçimlerde ele alındığı bilinmektedir. Bu sorun sadece geçmiş yüzyıllarda meydana gelmiş ve sona ermiş bir durum değil, mevcut zamanda da yoğun bir şekilde farklı mecralarda Doğulu ve Müslüman toplumun ötekileştirilmesinde, aşığılanmasında önemli bir

unsur olarak kullanıldığı söylenebilir:

“Harem ve buradaki erotik sahnelerle özdeşleştirilen Doğulu kadın imajı, yüzyıllar öncesinde inşa edilmiş, seyyahlar, diplomatlar, gözlemciler tarafından hemen hiç değiştirilmeden aktararak günümüze ulaşmıştır. Günümüze kadar Harem hakkında yazılanlar, yapılan tasvirler belgelere, yeterli bilgiye dayanmak yerine yorum ve hayallere dayanmıştır. Özellikle oryantalist yazında, resim, fotoğraf ve filmlerde önyargılar etkili olmuştur. Batı edebiyatı ve sanatında harem, çeşitli Avrupa ülkelerinden esir olarak elde edilmiş genç ve güzel kadınların, hapisane benzeri gizemli bir mekânda, padişahın kalbini kazanmak için yarıştıkları, gücü ele geçirmek için en tehlikeli planlar yaptıkları, rekabetin gizliden gizliye acımasızca sürdüğü “tutsak olmuş kadınların dünyası”, esir kadınların sınırsız cinsel arzuları tatmin için tutuldukları “Altın Kafes” olarak betimlenmiş ve her zaman merak ve ilgiye mazhar olmuştur” (Taşar, t.y: 162-163).

Taşar'ın açıklamasından, çoğunlukla bir kafes ya da hapis olarak aktarılan harem geçmiştenden bu güne kadar farklı paylaşımlar ve farklı unsurlar aracılığıyla yeterli bilgi ve belgeye dayanmadan, hayal ve yorumlarla zenginleştirilerek cinselliğin ve rekabetin çok fazla yaşandığı birer mekân şeklinde insanlara sunulduğu anlaşılmaktadır. Özlem Ezer, oryantalist eserlerde özellikle harem konusunun işlendiğini ve “kitabın iyi satış yapması için harem konusunu kapsamaması gerek [tiğini]” belirterek harem konusunun çalışmaların daha popüler olmasına ve daha fazla satış yapmasına olanak sunduğunun altını çizer (bkz. Ezer, 2012: 17).

Ele alınan eserlerde de bir mekân olarak harem konusunun çok fazla işlendiği tespit edilmiştir. Her iki yazarın bu konudaki söylemlerine eserlerden verilecek örneklerle şöyle bakılabilir. Gautier'in bu konuda çok fazla olumsuz içerikler barındıran paylaşımlarda bulunduğu söylenemez. Yazarın eserin bir bölümünde haremlik ile selamlık arasındaki farklara değindiği, kısaca ansiklopedik bilgilere yer verdiği, bir durum tespitinde bulunduğu ifade edilebilir (bkz. Gautier, 2007: 176). Ancak Gautier'in de birçok oryantalist gibi bazı durumlarda haremi kafese benzettiği ve burada kadınların hareketsizlikten kaynaklanan sıkıntılarla boğuşmak zorunda kaldığı yönünde beyanları dikkati çekmektedir (bkz. Gautier, 2007: 174). Seyyahın bir erkek olarak bizzat bulunma imkânı elde edemediği bir mekânda yaşayan insanlar hakkında açıklamalarda bulunması, haremi bir kafese benzetmesi, ondaki oryantalist bakış açısının birer yansıması olarak düşünülebilir.

Benzer bir durum Amicis'de de görülmektedir. Yazar, haremleri yeryüzünün cehennemleri olarak okurlarına sunmaktadır. Bu mekânlarda kadınların sürekli ağlayıp inlediklerini, sürekli sinirli olduklarını ve bu yüzden porselen, kristal ellerine ne geçerse kırıp parçaladıklarını, bazen intihar girişiminde bulduklarını ve haremlerin daha pek çok olumsuz özelliklere sahip olduklarını ifade eder (bkz. Amicis, 2013: 227). Amicis'in satırlarından, haremlerin öfke ve nefret, yakıp ve yıkma gibi olumsuz içerikler üzerinden okurlara paylaşıldığı ve buralarda baskı ve sıkıntılarının sürekli var olduğu mekânlar şeklinde tasvir edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla birer erkek olarak her iki yazarın, sadece kadınlara özel bir mekân olan hareme girememelerine rağmen girmiş, yerinde tespitlerde bulunmuş gibi

paylaşımlarda bulunmaları onlardaki oryantalist arka planın varlığını göstermektedir.

Toplumsal Bağlamda

Ele alınan seyahatnamelerde yazarların İstanbul'u sadece mekânlar kapsamında okurlarıyla paylaşmadıkları, şehrin toplumsal yönü üzerinden de açıklamalar yaptıkları dikkati çekmektedir. Aslında kentle burada yaşayan toplum arasında önemli bir ilişki vardır. Kent içerisinde ikamet eden insanların ortak bir payda etrafında buluşması, maddi ve manevi değerlerin ortaya çıkmasına imkân verir. Bu durum ise kent kültürünün meydana gelmesine neden olur. Bir diğer ifadeyle, farklı kültürel, sosyal ve daha birçok özelliğe sahip insanların belli bir nezaket ve görgü kuralları çerçevesinde hareket etmeleri ve birlikte yaşamaları kentin kendine özel bir kültürünün oluşmasını sağlar (bkz. Hayta, 2016: 166).

Kent ile içerisinde barındırdığı toplum arasında bu denli önemli bir ilişkinin olması, pek çok eserde mekânlar kadar burada yaşayan insanlardan da bahsedilmeyi gerekli kıldığı söylenebilir. Nitekim incelenen her iki seyahatnamede de bu durum vardır. Yazarların İstanbul'u sadece mekânları üzerinden okurlarına paylaşmadıkları, İstanbul toplumu hakkında da detaylı aktarımlar yaptıkları tespit edilmiştir. Böylece her iki çalışmada, İstanbul toplumunun okurlara sunulmasında nasıl bir yaklaşım sergilendiği tespit ve tahlil edilecektir.

Türkler

Her iki eserde Türk toplumu hakkında çok fazla paylaşımın olduğu görülmektedir. Aslında oryantalist yazarların genelinde Türklerin Doğulu ve Asyalı olarak özellikle vurgulandığı ve yıkımla, katliamla özdeşleştirildiği, yanlı ve yanlış bilgilerle ötekileştirilmiş olduğu bilinmektedir. Bu durum, önceki yüzyıllarda olduğu gibi mevcut zamanda da var olduğu söylenebilir. Sorunun neden ve hangi gerekçeler bağlamında ortaya çıktığı konusunda pek çok başlık sayılabilir. Onur Bilge Kula, Batılı milletlerin zihin dünyasında Doğulu/Asyalı şeklinde yer edinmesinde Türklerin savaşçı özellikleriyle bilinmelerinin ve Avrupa içlerine kadar uzanan fetih hareketlerine girişmiş olmalarının önemli bir rol oynadığını belirtir. Söz konusu durumun ise Batılı milletlerde Türklere karşı korku dolu ve olumsuz bakış açısına yol açtığını ifade eder (bkz. Kula, 2011: 2).

Batı dünyasında Türklerin Doğulu olarak ötekileştirilmelerine etki eden unsurlar arasında Osmanlıyı ziyaret eden seyyahlar tarafından ortaya konan seyahat anıları, çizilen resimler gibi çalışmalar da sayılabilir. Böyle eserler geçmişten bu güne kadar etkisini sürdürmektedir (bkz. Taşar, t.y: 159). Söz konusu çalışmaları okuyan, dinleyen, görenlerin Türkleri, bu eserlerdeki imgeler üzerinden algılayacakları göz ardı edilmemelidir.

Verilen açıklamalar bağlamında gerek Gautier gerekse Amicis'in çalışmalarında Türk toplumu hakkında detaylı bahislerde buldukları ve izlenimlerini kaydetmek suretiyle okurlarıyla paylaştıkları görülmüştür. Yazarların hatıralarında çelişkili yaklaşımların çok fazla olduğu söylenebilir. Her iki seyyahın bazı aktarımlarında Türklerden övgü dolu, olumlu ve beğeni içeren ifadelerle bahsettikleri tespit edilirken, kimi paylaşımlarında ise Türkler hakaret dolu, olumsuz ve aşağılayıcı sözlerle anılmaktadır.

Gautier, İstanbul'un cadde ve sokaklarında karşılaştığı insanların tutum ve davranışlarından çok fazla etkilenir ve Doğuluların asil insanlar olduğunu, onlardaki bu

asaletin doğuştan geldiğini ifade eder. Yazar, seyahati boyunca girdiği mekânlarda karşılaştığı Türklerin kendisine yönelik yaklaşımlardan hareketle bu sonuca varmaktadır ve böyle bir vaziyeti kendi toplumuyla karşılaştırma yoluna gittiği de görülmektedir (bkz. Gautier, 207: 105).

Yazarın, eserin bir diğer bölümünde Türkler hakkında olumlu, övgü dolu ve beğeni içeren paylaşımlara devam ettiği görülmektedir. O, Türklerin yavaş hareket eden, ancak haşmetli bir yapıya sahip olduklarını vurgular (bkz. Gautier, 2007: 151) ve Türklerin misafirperver bir toplum olduklarını ifade eder; “biraz daha konuştuğuktan sonra veda ettiğimde, ev sahibi istediğim zaman yine gelebileceğimi, her zaman memnunlukla karşılanacağımı söyledi; bir Türk’ün ağzından bu sözler nezaket gereği söylenen beylik sözler değildir” (Gautier, 2007: 179).

Gautier, Türklerin inanç konusuna da eserinde göndermede bulunmakta ve Türklerin inandıklarını yaşama konusunda çok titiz olduklarını, inançlarına çok bağlı olduklarını, içten gelen ve samimiyetten kaynaklanan bir özellikle bunu icra etmiş olduklarını vurgular ve sözlerini şöyle sürdürür; “dini görevlerini hiçbir zaman aksatmayan Türkler, pazarlığı yarıda keser, müşteriye kendi haline bırakarak, Mekke’ye dönük seccadelerine diz çökerek Sultanahmet ya da Ayasofya Camii’nin kubbesi altındaymış gibi rahatlık ve huşu içinde namazlarını kırlar” (Gautier, 2007: 118). Eserden verilen alıntılardan da anlaşılacağı üzere seyyahın, Türkleri haşmetli bir yapıya sahip, cömert ve misafirperver, dinlerine samimi hislerle bağlı bir toplum şeklinde yansıttığı anlaşılmaktadır. Bu paylaşımlardan hareketle Gautier’in Türkleri seven, beğenen, hatta imrenen bir kişi olduğu düşünülebilir.

Amicis’in de seyahat hatıralarında Türkler hakkında çok detaylı paylaşımlar yaptığı görülmektedir. Yazar, Türklerin işlerine yoğunlaşan kimselerdeki ciddiyete ve murakabeye sahip bir yapıda olduklarını vurgular. Bu durumun onlara düşünceli, geniş ufuklu ve hüzünlü bir görünüm kazandırdığını ifade eder. Ayrıca, Türklerin vakarlı, ihtiyatlı ve aynı zamanda haşmetli özelliklerinin var olduğunun altını çizer. Bu durumun paşadan seyyar satıcıya kadar toplumun her katmanında görüldüğünü ve bunun Türklerdeki asaletten kaynaklandığını beyan eder (bkz. Amicis, 2013: 369).

Yazarın Türkler hakkında övgü dolu ve beğeni barındıran bir yaklaşımla paylaşımlar yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak, alıntı dikkatle incelendiğinde, benzer ifadelerin Gautier tarafından da Türkler hakkında paylaşıldığı görülecektir. Söz konusu benzerlik vaziyeti ise okurda Amicis’in, Gautier’in etkisinde kaldığına dair bir düşünce meydana getirebilir. Dolayısıyla her iki yazarın birbirlerine yakın yaklaşımlarla Türkleri övdükleri, beğendikleri ve bu bağlamda olumlu paylaşımlar yaptıkları söylenebilir.

Her iki yazarın eserlerinde Türkler hakkında övgü dolu, beğeni içeren, kısaca olumlu paylaşımlarının yanı sıra tam tersine, hakaret ve aşağılama ihtiva eden, kısaca olumsuz ve ötekileştirici yaklaşımlar barındıran satırlara da yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda her iki eserde bu konu birden fazla başlıkla örneklendirilebilir. Bahsi geçen başlıklardan birisi Türklerin kaderci anlayışlarıdır. Her iki seyyahın Türkleri kaderci imgelerle okurlara yansıttıkları ve eleştiriye tabi tuttıkları görülmektedir.

Gautier, İstanbul’da pek çok yapının ahşaptan inşa edilmiş olmasının yangınların daha

hızlı ve kolay yayılmasına neden olduğunu ve bunun mekânların zarar görmesine yol açtığını belirtir. Bu yüzden İstanbul'da bazı istisna yapılar hariç eski zamandan kalma mimarî unsurlara pek rastlanmadığını ifade eder. Ancak yazar, özellikle yangınların ortaya çıkmasında ve yayılmasında ve bu denli zarara yol açmasında Türklerin kaderci ve teslimiyetçi anlayışlarının önemli bir faktör olduğunu beyan eder (bkz. Gautier, 2007: 233). Yazar bu satırlarında İstanbul'daki evler ve yangınlarla Türkler arasında ilişki kurmakta, Türklerin kaderci ve teslimiyetçi anlayışlarının böyle bir sonucu doğurduğunu vurgulamaktadır.

Amicis ise Türklerin başlarına gelen her şeyi kaderin bir cilvesi olarak kabul ettiklerini, insanların kaderin elinde bir oyuncaktan başka bir şey olmadığına dair bir düşünce içerisinde olduklarını belirtir. Yaşanan ya da meydana gelen her olayda müsebbibin kader olarak görülmesinden dolayı Türklerin kendilerini yenilemediklerini, olabilecekler karşısında tedbir almadıklarını vurgular ve söz konusu durumu eleştirir (bkz. Amicis, 2013: 376).

Her iki çalışmada Türklerin eleştirildikleri ve olumsuz imgelerle paylaştıkları bir diğer konu "zaman"dır. Gerek Gautier gerekse Amicis'in bu konu üzerinde çok fazla durdukları ve izlenimler aktardıkları görülmektedir. Gautier, zaman kavramının Doğulu toplumda hiçbir anlam ifade etmediğini ve önemli bir değer olarak görülmediğini beyan eder. İnsanların hiçbir şeyle uğraşmadan saatlerce bir hasır üzerinde boş boş durarak günlerini geçirmelerini aklın kabul edemeyeceği bir sorun olarak görür ve eleştirir (Gautier, 2007: 60).

Amicis ise kendileri için çalışmanın hayatın merkezinde yer alan bir konu, Türkler için ise önemsiz görülen ve ihmal edilen bir unsur olduğunu ifade eder. Türkleri rahatlarına çok düşkün, keyif ve eğlence peşinde koşan, hayal kurmayı, boş boş oturmayı ve pineklemeyi seven birer varlık olarak imgeleştirir; "bizim için, istirahat ancak çalışmadan sonraki tatildir; onlar için, çalışma istirahata ara vermektir. Her ne pahasına olursa olsun evvela uyuklamak, hayal kurmak, saatlerce tütün içmek ve vakit kalınca hayatını kazanmak için ufak tefek bir şeyler yapmak gerekir" (Amicis, 2013: 132).

Bu paylaşımlarıyla Amicis Türkleri zaman kavramını önemsemeyen, hayalperest birer varlık olarak resmetmekte ve bu durumu kendi kültürüyle karşılaştırma yoluna giderek Türkleri tembel, Avrupalıları ise çalışmayı seven insanlar olarak ifade etmektedir. Eserin aynı bölümünde Amicis, "İstanbul günün her saatinde pek işi başından aşkınmış gibi görünmesine rağmen, hakikatte Avrupa'nın belki de en tembel şehridir" (Amicis, 2013: 131) şeklindeki açıklamasıyla bir Osmanlı başkenti olan İstanbul'u doğrudan bir yaklaşımla ötekileştirme yoluna gittiği görülür.

Her iki yazarın, Türk toplumu hakkında olumsuz imgeler ortaya koyma konusunda farklı farklı argümanlara başvurmaya devam ettiği görülür. Bu kapsamda ele alınacak bir diğer konu Hacivat-Karagöz gölge oyunudur. Her iki seyyahın paylaşımlarında oyuna vurgu yaptıkları ve ikilinin icra ettikleri rol ile Türk toplumu arasında ilişki kurmaya çalıştıkları söylenebilir. Gautier, Karagöz ve Hacivat'ın rollerini icra etmede çok başarılı olduklarının altını çizerken, Karagöz'ü aptal, şehvetperest ve kurnaz, Hacivat'ı ise güvenilmemesi gereken kavgacı ve edepsiz bir karakter olarak betimler. Yazar kendi ifadesiyle, Türkçesinin bu oyundaki konuşmaları anlayacak yeterlilikte olmadığını da beyan eder (Gautier, 2007: 160-163). Seyyah, yetersiz Türkçe bilgisine rağmen oyun karakterlerini olumsuz ifadeler üzerinden sunmuş

olması okurun düş dünyasında olumsuz imgelere yol açacağı düşünülebilir. Bu gölge oyunu hakkında Amicis de olumsuz paylaşımlar da bulunmuştur. Yazar, Karagöz'e vurgu yapar ve onu edepsiz, ahmak, hilekar, hayasız, şehvet düşkününü gibi sözlerle okurlarına sunar (bkz. Amicis, 2013: 138).

Her iki yazarın Türkler hakkında okurlarına sundukları hatıralarında temizlik konusuna da yer verdikleri görülmektedir ve bu konu çoğunlukla olumsuz içerik barındıran ifadelerle okurlara sunulmaktadır. Her ne kadar Gautier, İstanbul'dayken gittiği bir Türk hamamında Türklerin temizlik anlayışına hayran kaldığını belirtip böyle bir vaziyeti takdir edici söylemlerde bulunsa da (bkz. Gautier, 2007: 215, 217), gerek Gautier gerekse Amicis'in benzer örnekler üzerinden temizlik konusunda olumsuz Türk imgesi ortaya koydukları söylenebilir.

Gautier, Türkleri çatal, kaşık gibi gereçlerle yemek yemedikleri için eleştirmekte ve modern dönemin önemli unsurları olarak kabul ettiği bu aletleri, Batılı devletlere seyahat etmiş bazı Türklerin kullandığını, onların da bunu sadece yabancı misafirler önünde uygar olduklarını göstermek amacıyla yaptıklarını ifade eder (bkz. Gautier, 2007: 112). Yazarın aktarılan ifadeleriyle Türkleri moderniteden uzak bir toplum olarak göstermeye çalıştığı söylenebilir. Hatta Türklerden böyle gereçleri kullananları da samimiyetten uzak ve gösteriş yapan insanlar olarak sunmakta, ayrıca aşağılamaktadır.

Amicis'in de eserinde Türklerin temizlik anlayışına, görgü ve adap konusundaki tutum ve davranışlarına dair Gautier'le benzer örneklere başvurduğu görülmektedir. Yazar, arkadaşıyla gittiği bir İstanbul lokantasında yemeklerin elle yenildiğini, çatal kaşık gibi gereçlerin kullanılmadığını, aynı bardaktan su içildiğini, ancak kendilerine refakat eden ve aynı masada oturdukları diğer Türklerin bu gereçleri kullandıklarını ifade eder (bkz. Amicis, 2013: 138-139). Yazar bu sözleriyle, Gautier gibi, Türkleri modern olmayan bir toplum olarak göstermektedir. O, eserin bir diğer yerinde benzer yaklaşımlar ortaya koymaya devam eder; "sokağın ortasında burnunu sümküren çavuşlar ve zabıtlar gördüm" (Amicis 2013: 127) paylaşımıyla ise Türk subay ve erlerini kirli, pasaklı insanlar olarak okurlarına yansıtır.

Bu kapsamda son bir örnek ise Türklerin kültürel varlıklara bakışını göstermeye çalışan unsurlar üzerinden verilebilir. Her iki eserde bu konuya da gönderme bulunmaktadır. Her iki çalışmada Türklerin tarihî ve kültürel yapıları sahip çıkmadıklarına, onları koruyup kollamadıklarına, kısaca önemsiz görüp ihmal ettiklerine dair paylaşımlar vardır. Gautier, Ayasofya gibi mimarî yapıların güzelliklerinin perdelendiğini, bazı tarihî katedrallerin kireç birikintileri ve kalaslarla örtüldüğünü vurgular. Bu durumu, Türklerin tarihî ve kültürel varlıklara önem vermediklerine bir işaret olarak yorumlar (bkz. Gautier, 2007: 241). Amicis ise bu konuyu birden fazla somut örnekle ortaya koymaya çalışır: "her şey kaybolmuş veya şekil değiştirmiş. Tunçtan atlı heykeller eritilip top yapılmış; dikili taşların bakır kaplamaları para; İmparatoriçe lahitleri çeşme; azize İrena kilisesi silah deposu; Konstantinos sarnıcı imalathane; Arkadios sütununun kaidesi nalbant ocağı ve Hipodrom at pazarı olmuş" (Amicis, 2013: 44). Özetle, her iki yazarın Türkleri bazı bölümlerde olumlu, kimi bölümlerde ise olumsuz, ama çoğunlukla olumsuz içeriklerle okurlarına sundukları görülmüştür.

Kadın

Pek çok seyahatnamede kadınlar önemli konu başlıklarından biridir. Bir diğer ifadeyle, gidilen yerlerde gözlemlenen kadınlar hakkında seyahatnamelerde detaylı bilgi ve izlenimlerin paylaşıldığı bilinmektedir. Özellikle oryantalist kapsamda ortaya çıkan eserlerde bu konunun daha fazla ön plana çıktığı ifade edilebilir. Ancak, söz konusu çalışmalarda Doğulu kadınların, birbirine yakın bakış açılarıyla ele alındığı ve eserlerin birbirlerinden izler taşıdığı ve bunların çoğunlukla olumsuz içeriklerden meydana geldiği söylenebilir. Bu durum eski zamanlardan bugüne kadar varlığını devam ettirmektedir.

Oryantalist eserlerde kadınlar hakkında olumsuz içerik taşıyan imgelerin ortaya çıkmasında ve bunların Batılı toplumsal zihne kazınmasında meydana getirilen her bir metnin, tekrar tekrar üretilmesinin ve bunların çoğunlukla hayal ve gerçekdışı bilgilerle zenginleştirilmesinin etkisi göz ardı edilemez. Bu tür çalışmalarda Doğulu kadınlar, çoğunlukla özgürlükleri olmayan, örtü içerisine hapsedilmiş varlıklar şeklinde kurgulandığı bilinmektedir; “bu kadın, ‘tekil ve birey’ olmak yerine, haremdeki kadınlar gibi çoğuldur, yani ‘kadınlar’dır. Birey olamamıştır. Büyük bir kalabalığın isimsiz üyeleridir. Oriental kadın, Müslüman’dır ve örtülüdür” (Acun, 2007: 95).

Eserlerde özellikle örtülü kadın imgesine çok fazla vurgu yapıldığı söylenebilir. Örtünün Doğulu kadına ulaşılmasını zorlaştırdığı, bunun seyyahlar için Doğulu kadını daha gizemli ve merak edilen bir varlığa dönüştürdüğü düşünülebilir. Hatta ulaşamama sadece merakla kalmayıp kadını sorgulamasına, sert ifadelerle eleştirmesine de neden olduğu ifade edilebilir; “örtü (peçe) Batılının Doğulu kadına erişiminin önündeki en büyük engeldir. Örtü’nün (peçenin) erişilmezliği sağlaması Batılıyı hayal kırıklığına uğratmış ve onu sorgulamasına yol açmıştır. Peçeyi kaldırmakla Doğunun sırlarını açığa çıkarmak aynı anlamdadır ve bu konuda sayısız inceleme yapılmıştır” (Taşar, t.y: 161).

Doğulu kadınların gerek toplumsal yaşamdaki özgürlükleri gerekse örtülü olmaları, incelemesi yapılan eserlerde de üzerinde çok detaylı ve uzun uzadıya durulan bir konudur. Her iki oryantalist seyyahın bu çerçevede çok fazla paylaşım yaptıkları görülmektedir. Gautier, Türk kadınlarının özgür bir şekilde sokağa çıkabildiklerine, gezmelere ve ziyaretlere gidebildiklerine, kısaca bu tür faaliyetler yapmalarında herhangi bir sakınca olmadığına, “ancak yanlarında her zaman iki, üç arkadaş, bir zenci halayık da bekçilik görevi yapan bir ihtiyar kadın bulun [duğunu]” (Gautier, 2007: 181) vurgular. Gautier’in bu konudaki izlenimleri nesnel bir yaklaşım ya da bir durum tespiti olarak ele alınabilir. Ama Türk kadınlarının tek başlarına dışarı çıkamamaları, yanlarında bekçilik görevi icra eden birilerinin bulunması, okur açısından, Türklerin kadınlarına güvenmediği ve bu yüzden yanlarında mutlaka başka birilerinin olmasını zorunlu gördükleri algısına yol açabilir.

Amicis, İstanbul’da kadınların özgür olmadıklarını, sokakta kendi başlarına gezemediklerini, böyle yapmaları durumunda devlet görevlileri tarafından uyarılarak evlerine dönmeye zorlandıklarını vurgular (bkz. Amicis, 2013: 202). Dolayısıyla her iki yazarın dolaylı bir yaklaşımla Türk kadınlarını özgürlükleri sınırlanmış varlıklar olarak ele aldıkları anlaşılmaktadır.

Her iki yazarın dikkati çekmeye çalıştıkları bir diğer konu, İstanbul’da çarşı ve pazarda satıcı kadınlara rastlamamalarıdır. Bir diğer ifadeyle satıcıların erkeklerden oluşmasıdır.

Gautier, şu satırlarla konuya göndermede bulunur; "İstanbul'da yabancıların dikkatini çeken bir özellik de dükkanlarda hiç kadın olmaması. Satıcılar hep erkek, kadın satıcı yok. Müslüman kıskançlığı, ticaretin zorunlu kıldığı kadın – erkek ilişkilerine dayanamaz; bu yüzden de pek güven duymadığı kadın cinsini ticaret dünyasından uzak tutmuştur" (Gautier, 2007: 114-115). Yazar, Türk ticaret mekânlarında kadın satıcıların olmamasını, doğrudan Türk erkeklerinin baskıcı ve kıskanç tavırlarının bir yansıması olarak değerlendirmekte ve konuyu bu bağlamda okurlarına sunmaktadır.

Benzer bir yaklaşımın Amicis tarafından da sergilendiği görülmektedir. Yazar, gezdiği bir çarşıda onlarca çalışan arasında hiçbir kadın satıcının ya da tezgahların olmayışına dikkati çeker ve bu durumu "Şarklı kıskanç erkek latif cinse, yosmalık öğretilen ve gizli âşikane münasebetlere girilen bir yermiş gibi ticarethaneyi yasak eder" (Amicis, 2013: 103-104) şeklinde bir çıkarımda bulunur. Alıntılardan da anlaşılacağı üzere, her iki yazarın Türk kadınlarını, erkekleri tarafından güvenilmeyen birer varlık olarak gördükleri ve bu yüzden onların iş hayatına girmelerine izin vermedikleri sonucuna vararak konuyu bu bağlamda okurlarına yansıttıkları anlaşılmaktadır.

Her iki yazarın, oryantalist çalışmalarda önemli bir unsur olan örtü konusuna da dikkati çekmiş oldukları görülmektedir. Gautier, kadınların örtünmelerini dinden kaynaklı bir ritüel değil de yine erkek kıskançlığının ve eşe güvensizliğin bir sonucu olarak ele alır. Bu yüzden kadınların örtünmek zorunda kaldıklarını ifade eder (bkz. Gautier, 2007: 155). Yazar, ayrıca, örtü ile Doğu toplumu arasında doğrudan bir bağ kurar ve Anadolu'ya ilk ayak bastığı İzmir'de edindiği izlenimlerden hareketle şu ifadeleri kullanır; "özenle örtünmüş iki hanım gördük bu sırada, yanlarında harem ağası olabilecek, asık yüzlü bir zenci vardı. Doğu hiç tartışmasız şekillenmeye başlıyordu; en ters insan bile hâlâ Paris'te olduğumuzu ileri süremezdi" (Gautier, 2007: 58).

Amicis, gezisi boyunca edindiği izlenimler arasında örtülü kadınlara da yer vermiştir. Yazarın konuyla ilgili paylaşımlarından bazıları örnek olarak verilebilir; "ilk intiba acıptır. Bu beyaz yaşmaklı, alacalı bulacalı uzun feraceli kadınları gören yabancı, kendi kendine bunların maske mi, rahibe mi yoksa deli mi olduğunu düşünür ve bir tekinin bile yanında erkek görülmediği için hepsinin de dul veya kız olduğu veya hepsinin de büyük bir 'bedbaht kadınlar' manastırına ait oldukları zannedilebilir" (Amicis, 2013: 195). Eserden verilen alıntıda örtülü kadınlar, delilerle özdeşleştirilmiş ve hakaret, aşağılama barındıran bir yaklaşımla ötekileştirilmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Amicis, eserin ilerleyen sayfalarında Türk kadınlarını olumsuz içeriklerle okurlarına paylaşmaya devam eder. Yazar, Türk kadınlarının okuma yazma bilmediği ya da erkeği tarafından bilerek cahil bırakıldığı, bu yüzden sohbetlerinin iç açıcı olmadığı yönünde ifadeler sarf eder (bkz. Amicis, 2013: 221).

Her iki eserin farklı farklı birçok yerinde Türk kadınlarıyla ilgili olumsuz içerik taşıyan pek çok imgenin paylaşılmaya devam edildiği görülmüştür. Bunlar arasında oryantalist yaklaşımlarda önemli bir konu başlığı olan çok eşliliğe de göndermeler yapıldığı ve bu tür imgelerle Türk kadınlarının erkeklerin ellerinde birer meta olarak yansıtıldığı tespit edilmiştir.

Gautier "hareminde bin altı yüz kadını olan erkek" (Gautier, 2007: 173) sözleriyle

konuya göndermede bulunurken, Amicis ise Türk erkeklerinin çok eşli olduklarını ifade eder ve “şu adam ticarî sebeplerle dört kadın almış bir tacirdir. Karılarından birini İstanbul’da, birini Trabzon’da, birini Selanik’te, birini de İskenderiye’de yaşıyor, böylece seyahat yorgunluklarını çıkardığı dört aşk limanı olmuş oluyor” (Amicis, 2013: 234) şeklinde bir paylaşım ile konuyu ele alır. Eserlerden verilen alıntılardan da anlaşılacağı üzere, Müslüman toplumdaki çok eşliliğe dair ortaya konulan imgelerin akıl sınırlarını zorlayan ve gerçeklik olasılığının mümkün olmadığını gösteren paylaşımlar olduğu söylenebilir. Dolayısıyla gerek Gautier gerekse Amicis’in Doğulu kadınlar hakkındaki tespit ve tahlillerinin ve bunların okurlara sunulmasında ortaya koydukları yaklaşımlarının olumlu olduğu söylenemez.

SONUÇ

Tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik ve daha birçok açıdan zenginliğiyle İstanbul, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve birçok devlete başkent olmuştur. İki kıtanın birleştiği bir konumda yer alan şehir, önemini ve stratejik konumunu, çok eski zamandan bu yana, mevcut durumda da, devam ettirmektedir. Bu çok yönlü özellikler kenti turizmden ticarete, siyasî ve idarî toplantılardan, bilimsel, sanatsal, kültürel ve sosyal etkinliklere kadar pek çok gerekçeye dayanan yoğun seyahatlere hedef etmektedir. Doğulusu Batılısı, Güneylisi Kuzeylisi, kısaca dünya ülkelerinden çok sayıda insan İstanbul’a seyahatler gerçekleştirmekte ve bazen kısa, kimi zaman ise uzun ziyaretler yapmaktadır.

İmge merkezli çözümleme yöntemi ve karşılaştırmalı edebiyat verilerinden faydalanılarak yapılan bu çalışmada, Fransız düşünür Théophile Gautier ile İtalyan yazar Edmondo De Amicis’in İstanbul’daki seyahat hatıralarından oluşan eserlerinde yer alan oryantalist imgeler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, *İstanbul* adını taşıyan her iki seyahatnamede yazarlar tarafından dile getirilen ifadelerin birbirlerinden izler taşıyıp taşımadığı, söylemlerindeki ortak ve çelişkili yaklaşımlar tespit edilerek incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Yazarlar, İstanbul’u çok yönlü ve pek çok açıdan gözlemlemişler ve kişisel yorumlarıyla zenginleştirerek bunları okurlarıyla paylaşmışlardır. Söz konusu izlenimler hem mekânsal hem de toplumsal çerçevede ortaya konulmuştur. Kentsel özellikler kapsamında İstanbul her detayıyla görünür kılınmıştır. Eserlerde şehrin sokakları, caddeleri, evleri, camileri, türbeleri, çeşmeleri, surları, tarihî ve kültürel varlıkları ve daha birçok yapısal unsuru hakkında izlenimlere yer verilmiştir. Toplumsal anlamda ise, İstanbul’un ırksal çeşitliliğine vurgu yapılmış, dilleri, dinleri, sosyal ve kültürel aidiyetleri farklı birçok milletin İstanbul’da ikamet ettiğinin altı çizilmiştir. Bu milletler içerisinde Türkler, birçok özellikleriyle ve çok ayrıntılı bir şekilde okurlara sunulmuştur. Türklerin karakteristik özellikleri, zaman anlayışları, kaderci yönleri, tarihî ve kültürel varlıklara yönelik bakış açıları, dinî duyguları ve yaşayışları gibi daha pek çok konuya ışık tutulmuştur. Ayrıca, Türk kadını hakkında çok fazla paylaşım yapılmış, bu bağlamda Türk kadınlarının karakter yapısına, kültürel ve sanatsal yönlerine, aileleriyle olan münasebetlerine dair detaylı izlenimlere yer verilmiştir.

Her iki yazarın gözlemlerini aktarırken yetişmiş oldukları kültürün, sosyal ve tarihsel artalanın etkisinde kaldıkları, gerek mekânsal gerekse toplumsal anlamda ortaya koydukları

söylemlerin çoğunlukla öznel, gerçekliklerden uzak, akıl sınırlarını zorlayan değerlendirmelerden oluştuğu anlaşılmıştır. Her ne kadar bazı bölümlerde yapılan paylaşımlar olumlu, övgü dolu ve beğeni içeren ifadelerden oluşsa da genellikle ötekileştirici, aşağılayıcı, hatta hakarete varan, kısaca olumsuz yaklaşımların daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca her iki çalışma birbirlerinden çok fazla izler taşımaktadır. Bu durum ise Amicis'in kendisinden önce İstanbul'a seyahat eden Gautier'in etkisinde kaldığını göstermektedir. Son söz olarak, klasik oryantalist yaklaşımların belirtisi olan çalışmaların birbirlerinden izler taşıması ve çelişkili taraflarının olması konusunun incelemesi yapılan her iki seyahatnamede de var olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acun, Fatma (2007). "Görsel Verilerde Kadın İmajı (1923-1960)" *SDE Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 16, s.91-112.
- Amicis, De Edmondo (2013). *İstanbul*, Çev. Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Arlı, Âlim (2009). *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Aytaç, Gürsel. (2009) *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul
- Demirarslan, Deniz (t.y.). Osmanlı Barınma Kültüründe Harem Olgusu ve Mekan Tasarımlarına Etkileri, s. 221-234.
- Ezer, Özlem (2012). *Üç Kadın Seyyahımızın Kaleminden Doğu, Batı ve Kadın*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Gautier, Théophile (2007). *İstanbul Dünyanın En Güzel Şehri*, Çev. Nuriye Yiğitler, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Günay, Ertuğrul (2009). Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Şehirlerin Dili Özel Sayısı, Ankara, s. 509-510.
- Hayta, Yasemin (2016). "Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı" Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt: 5, Sayı: 2, s. 165-184.
- Kefeli, Emel. (2000) *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*, Kitabevi, İstanbul.
- Kula, O. Bilge (2011). *Batı Edebiyatında Oryantalizm –I*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul.
- Kula, O. Bilge (2011). *Batı Edebiyatında Oryantalizm –II*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul.
- Metin, Abdullah (2013). *Oksidentalizm İki Doğu İki Batı*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Özaydın, Abdülkerim-Bozkurt, Nebi (1997). "Harem" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

- Parla, Jale (2012). *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*, İletişim yayınları, İstanbul.
- Said, W. Edward (2013). *Şarkiyatçılık*, Çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul.
- Sayın, Zeynep (2009). *İmgenin Pornografisi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Taşar, Murat (t.y.). "Batı'nın Kendi Kimliğini İnşa Etme Sürecinde Öteki Olarak Doğulu Kadın ve Harem", s. 153-175.
- Türkçe Sözlük (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ulağlı, Serhat (2006). *İmgebilim "Ötekinin" Bilimine Giriş*, Sinemis Yayınları, Ankara.
- Ülsever, R. Şeyda (2005). *Karşılaştırmalı Edebiyat ve Edebi Çeviri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.